

БАЛАБАНОВА К.Є.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра реклами
та зв'язків з громадськістю,
Київський університету
ім. Б. Грінченка,
м. Київ, Україна

МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ МЕДІА

У статті визначено структурні компоненти моделі психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа, здійснено оглядово-теоретичний аналіз сучасних інформаційних джерел з проблем визначення психологічної структури готовності педагога до професійної діяльності, а також визначено роль медіа в роботі педагога.

Ключові слова: медіа, медіакомпетентність, медіаграмотність, модель, педагог вищої школи, педагогічна діяльність, психологічна готовність.

В статье определены структурные компоненты модели психологической готовности педагога высшей школы к использованию медиа, представлен обзорно-теоретический анализ современных информационных источников по проблемам определения психологической структуры готовности педагога к профессиональной деятельности, а также определена роль медиа в работе педагога.

Ключевые слова: медиа, медиакомпетентность, медиаграмотность, модель, педагог высшей школы, педагогическая деятельность, психологическая готовность.

The object of the research article - is the psychological readiness of high school teachers to the profession. The subject of research - especially the psychological readiness of high school teachers to use the media in a professional activity. The article analyzes the psychological characteristics, content and structure of psychological readiness of teacher to the use of media in teaching activities carried out survey

and theoretical analysis of modern information sources on issues determining the psychological structure of readiness of the teacher profession and the role of media in the teacher.

The author clarified the concept of «psychological readiness of high school teachers to use the media» - the state of integrative personal characterized by professionally important qualities in the informat society; knowledge, personality and skills necessary to solve problem using the media of subjects of the educational process various multimedia, creating their own any media, critical analysis mediat different modalities according to educational goals.

Key words: *psychological readiness, teacher, high school, educational activities, media, media competence, media literacy, model.*

Постановка проблеми. Актуальним вектором вдосконалення підготовки та перепідготовки педагогів є цілеспрямоване застосування медіа в професійній діяльності як інноваційного інструменту організації навчально-виховного процесу. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та системи медіа нагально потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними.

Масштаби впливу медіа на різні сфери життя зростають з кожним днем. Це ставить нові завдання перед освітньою системою, вимагає від педагогічного працівника не тільки знання сучасних технічних пристроїв передачі інформації й уміння з ними працювати, але й певного рівня критичного мислення [1], здатність орієнтуватися в особистому інформаційному полі, творчих здібностей. Ще актуальнішим є психологічна готовність педагога до використання медіа у професійній діяльності, адаптація освітянина до часу нових медіа. На тлі швидкої

медіатизації освітнього середовища тема психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа у професійній діяльності розглядається недостатньо.

Аналіз літератури свідчить, що проблема психологічної готовності вивчалась на різних рівнях – від розуміння змісту цього поняття (О.Ф. Лазурська, А.Ф. Лисенко, О.Г. Мороз, Д.М. Узнан) до виявлення особливостей прояву різних видів діяльності (П.А. Белл, Д.Г. Олпорт, В.М. М'ясищев та інші).

Проблему готовності до професійно-педагогічної діяльності та її специфічні особливості досліджували: Н.І. Клокар, К.В. Макогон, Зязюн, О.М. Пехота, В.А. Сластько, Л.С. Подимова, О.В. Веремеєнко, Глазкова. На психологічних аспектах формування готовності до професійної діяльності зосереджують увагу: О. Балл, В.Т. Дорохіна, Л.М. Каралка, В.О. Моляко.

Застосування медіа в навчально-виховному процесі розглядали закордонні вчені (Д. Бекінгем, К. Ворсноп, Л. Терман, Р. Стеннард), українські

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Габор, Л.А. Найдьонова, Г.В. Онкович,) і російські (Е.А. Бондаренко, В.В. Гура, І.В. Жилавская, В.В. Мантуленко, І.А. Фатеева, О.В. Федоров).

На думку дослідників, використання медіа у навчальному процесі створює максимально високий рівень інформаційної насиченості, інтерактивності і емоційності навчання, дозволяє забезпечити диверсифікацію змісту освіти без збільшення терміну навчання.

Аналіз стану проблеми дозволяє визначити, що феномен психологічної готовності вже знайшов своє відображення у дослідженнях багатьох науковців. Але психологічна готовність педагога вищої школи до використання медіа у професійній діяльності майже не досліджувалася.

Необхідність вирішення зазначених протиріч визначила проблему дослідження: якими мають бути зміст, форми, методи і критерії психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа у професійній діяльності.

Аналіз наукових досліджень до проблеми психологічної готовності педагога показав, що в сучасній психології існують два основних підходи до визначення змісту та структури психологічної готовності особистості до здійснення діяльності: функціональний та особистісний.

З точки зору функціонального підходу психологічна готовність до діяльності визначається як певний стан психічних функцій, що забезпечує високий рівень досягнень при виконанні того чи іншого виду діяльності (Є. П. Ільїн [3], Н.Д. Левитов [5] та інші).

У своєму дослідженні ми дотримуємося особистісного підходу, в рамках якого психологічна готовність розглядається як результат підготовленості до певної діяльності. Тобто, готовність

являє собою «стійке, багатоаспектне утворення особистості, яке включає ряд компонентів, адекватних вимогам, змісту та умовам діяльності, які в своїй сукупності дозволяють суб'єкту більш або менш успішно здійснювати діяльність» [4].

Метою статті є визначення структурних компонентів психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Аналіз понятійно-категоріального апарату психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа у професійній діяльності дозволив уточнити поняття: «психологічна готовність педагога вищої школи до використання медіа» - інтегративне стан особистості, який характеризується професійно значущими в інформаційному суспільстві якостями; знаннями, вміннями і навичками особистості, необхідними для вирішення завдань із застосуванням медіа, використання суб'єктами освітнього процесу різних засобів мультимедіа, створення власних медіапродуктів, критичний аналіз медіатекстів різної модальності відповідно до навчальної мети.

Врахування цілей, завдань нашого дослідження та аналіз літератури дозволив нам визначити основні теоретико-методологічні підходи до аналізу проблеми формування психологічної готовності педагога до використання медіа. В основу цих підходів покладені теоретико-методологічні підходи до аналізу психологічної готовності, які розроблені Л.М. Карамушкою [4].

Виходячи з даних розробок, ми вважаємо, що:

Дослідження психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа доцільно здійснювати

в рамках особистісно-діяльнісного підходу до розуміння сутності психологічної готовності. Таку готовність слід розглядати як результат спеціальної цілеспрямованої підготовки педагогів.

Психологічну педагога вищої школи до використання медіа необхідно розуміти як довготривалу готовність.

Довготривала психологічна готовність педагога вищої школи до використання медіа може виступати як основа для ситуативної готовності.

Аналіз літератури показав, що у вітчизняній психології досить широко досліджуються проблеми психологічної готовності особистості до різних видів діяльності: навчальної діяльності учнів; трудової діяльності; професійного самовизначення та вибору професії учнів та студентів; різних видів власне професійної діяльності тощо.

На основі названих підходів нами визначено, що психологічна готовність педагога вищої школи до використання медіа – це комплекс знань, умінь та навичок, особистісних якостей (мотивів, емоцій), які забезпечують ефективну взаємодію педагога та медіа з метою успішного виконання професійної діяльності.

У процесі визначення змісту та структури моделі психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа, яка відображена на рис.1, нами було враховано такі важливі моменти.

Педагогу вищої школи повинні бути притаманні певні якості (певні мотивації, уміння, знання та навички), які дозволяють йому ефективно використовувати медіа своїх обов'язків.

Модель психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа, яку ми пропонуємо, складається з трьох компонентів: *когнітивного, операційного та особистісного*.

Когнітивний компонент – це систе-

ма знань, необхідних педагогу вищої школи для здійснення ефективної взаємодії медіа, розв'язування педагогічних задач з використанням медіа, уміння швидко й адекватно орієнтуватися в ситуаціях. Цей компонент результатом пізнавальної діяльності. Його характеризують обсяг знань (ширина, глибина, системність), стиль мислення, сформованість умінь навичок педагога.

У когнітивному компоненті доцільно виділити дві групи: загальні знання з медіа та психологічні знання. До загальних знань з медіа можна віднести теоретичні основи з медіаосвіти. Психологічні знання – це знання, пов'язані із взаємодією самого педагога з медіа, впливу медіа (медіа психологія).

Реалізація когнітивного компонента психологічної готовності педагога до використання медіа означає необхідність професійно самовизначитись, тобто усвідомити норми, моделі своєї професії і відповідно оцінити свої можливості.

Операційний компонент – це комплекс умінь та навичок, які забезпечують успішність процесу використання медіа, наявність у педагога системи практичних умінь: проєктувальних, конструктивних, організаційних та комунікативних, необхідних для використання медіа у професійній діяльності.

Всі уміння та навички можна поділити на дві групи: загальнопедагогічні та психологічні. У загальнопедагогічних уміннях входять саме уміння і навички з використання медіа. Психологічні уміння та навички пов'язані з психологічним забезпеченням процесу використання медіа. До психологічних можна віднести: а) визначення оптимального стилю взаємодії з медіа; б) формування позитивного відношення до медіа; в) здатність здійснювати по-

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

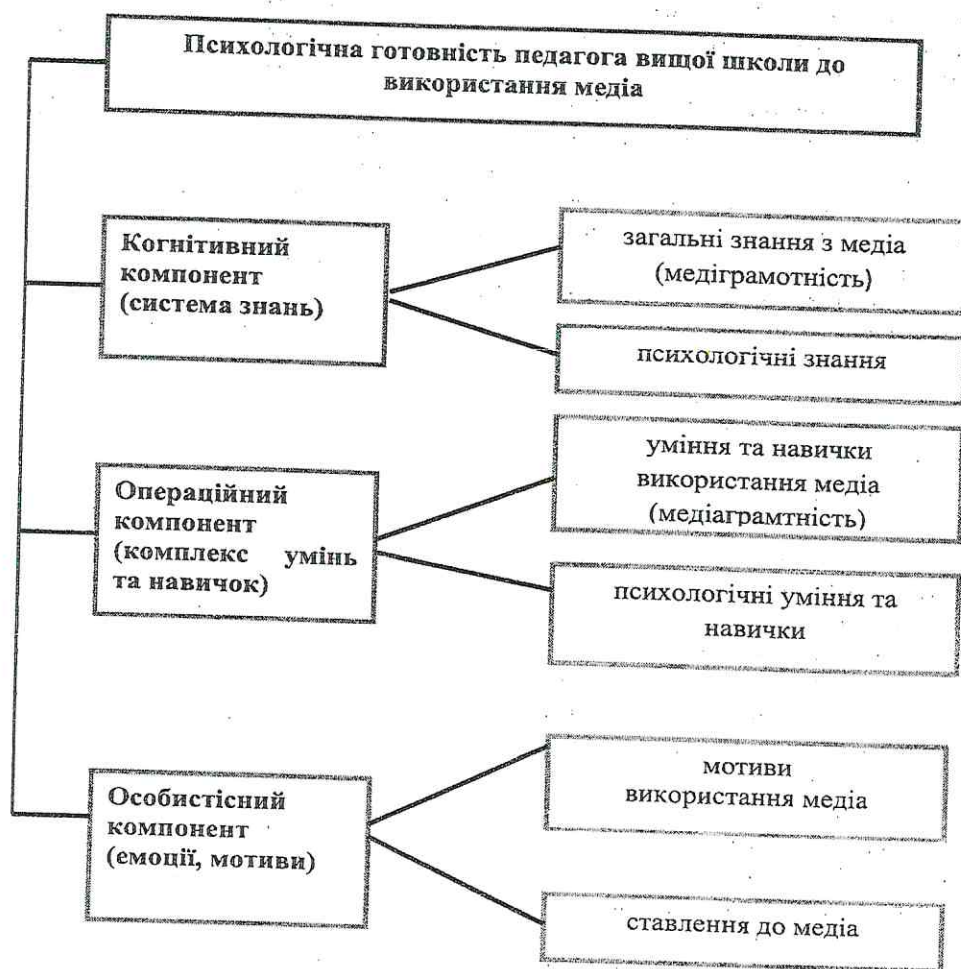

Рис. 1. Модель психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа

стійний самоаналіз і самооцінку своєї праці з медіа; г) аналіз досягнень і недоліків своєї діяльності з медіа.

Особистісний компонент – це сукупність важливих особистісних характеристик педагога, які впливають на процес взаємодії з медіа. Особистісного компонент поділяємо на *дві складові* – це поєднання емоційної складової і мотивації.

Емоційна складова полягає в умінні педагога вищої школи контролювати свої емоції, керувати емоціями, фор-

мувати позитивне ставлення до медіа, які спонукають до творчої діяльності, взаємодії з медіа.

Мотиваційна складова компоненту передбачає наявність потреб, мотивів, прагнень до успішної діяльності використання медіа, прояв відповідальності до розв'язання педагогічних задач за допомогою медіа. Даний структурний елемент є тією ланкою, яка спонукає педагога до здійснення певного виду діяльності.

У педагогічній практиці викорис-

тання медіа педагогом може бути обумовлено різними мотивами: підвищення ефективності навчально-виховного процесу; намагання привернути до себе увагу, здобути визнання та ін. Мотиваційна готовність, сприйнятливість до педагогічних нововведень є важливою якістю вчителя, оскільки лише адекватна цілям професійної діяльності мотивація забезпечує ефективну діяльність і саморозкриття особистості педагога.

Часто провідним мотивом використання медіа є пізнавальний інтерес. Пізнавальні інтереси педагога, орієнтованого на застосування інноваційних, медіаосвітніх технологій, концентруються навколо потреби у науковому розумінні різноманітних аспектів особистісної орієнтації освіти; на осмисленні власного досвіду, ступеня ефективності педагогічної діяльності, формування своєї позиції щодо змін у системі освіти; використанні нових знань у власній практичній діяльності.

Мотивація особистості педагога обумовлена його професійними інтересами, ціннісними орієнтаціями, ідеалами. Вона виявляється як у всій його професійній життєдіяльності, так і в окремих педагогічних ситуаціях, визначає його сприйняття зовнішніх подій і логіку поведінки.

Треба звернути увагу на те, що всі компоненти моделі тісно пов'язані між собою, тому лише комплексне їх розглядання забезпечить успішність процесу формування психологічної готовності педагогічних працівників до використання медіа.

Залежно від цілей і завдань діяльності по формуванню психологічної готовності з урахуванням трьохкомпонентної моделі формування (когнітивний, операційний, особистісний) можна виділити напрямки формуван-

ня психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа: формування загальної психологічної готовності до використання медіа, що буде містити в собі підвищення психологічних знань педагога щодо взаємодії з медіа; розвиток умінь здатностей використання медіа в професійних ситуаціях, психологічні особливості взаємодії з медіа; розкриття значення своїх емоцій і мотивів до використання медіа.

Зазначимо, що психологічна допомога педагогу вищої школи – формування психологічної готовності до використання медіа може здійснюватися до початку процесу взаємодії з медіа; процесі взаємодії; а також після виявлення проблеми з використанням медіа.

Досліджуючи проблему готовності педагога вищої школи до використання медіа, неможливо не розглянути таке поняття, як «медіаграмотність особистості. Медіаграмотність педагога вищої школи визначаємо головним чинником готовності до використання медіа, чинником успішної професійної діяльності.

Поняття «медіаграмотність» було сформульоване в американському освітньому просторі як одне з ключових для дисциплін, пов'язаних з масовими комунікаціями. Необхідність вивчення такого виду грамотності обумовлене стрімким зростанням невідповідності між запропонованими системою медіа життєвими цінностями і реальними, суспільними цінностями, які поступово втрачають значущість для сучасної молоді. Збільшення негативного впливу медіа робить відчутною потребу у кваліфікованій підготовці фахівця, який займався б питаннями медіаосвіти дітей і молоді [6].

Загалом дослідники розглядають медіаграмотність як результат медіаосвіти (В. Гура, А. Короченский, Г. Он-

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

кович, В. Монастирський, С. Пензин, Л. Усенко, А. Федоров, J. Pungente, I. Rother, D. Suess, Ch. Worsnop та ін.).

Канадський науковець і консультант з питань медіаграмотності Кріс Ворсноп (Chris Worsnop) вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що більше вивчаємо медіа (за допомогою медіа), то більше ми медіаграмотні, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти [9].

Відповідно до автора американських підручників для студентів Джеймса Поттера (James Potter), медіаграмотність полягає в здатності особистості контролювати споживання медіа. Медіаграмотна людина легше орієнтується в медіасвіті, легше знаходить інформацію, яка їй потрібна, та запобігає повідомленням, що можуть їй зашкодити, подібно до забруднених і отруєних води чи їжі. Підвищуючи власну медіаграмотність, людина отримує чіткіше уявлення про межу між реальним світом і світом, що створили для неї медіа [7].

Педагогічне проектування запланованих компетенцій педагога в галузі медіаосвіти передбачає розробку моделі медіакультури та моделі розвитку медіакомпетентності та критичного мислення студентів, що сформуються у процесі занять відповідного спецкурсу.

Ще один з аспектів медіаграмотності розкрито в Рекомендаціях ІФЛА (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ) з медійної та інформаційної грамотності, де вказано, що така грамотність складається із знань, здібностей і сукупності навичок, необхідних для розуміння того, яка потрібна інформація і коли; де і яким чином її можливо отримати; як об'єктивно організувати і як етично

використати [8].

Отже, на основі вищезазначеного можна зробити висновок, що медіаграмотність педагога вищої школи є однією з його базових компетенцій в структурі професійної компетенції. Розвиток медіаграмотності сприятиме підвищенню якості здійснення педагогічної роботи. Тому питання формування медіаграмотності фахівців залишається пріоритетним у сфері вдосконалення та процесі фахової підготовки майбутніх педагогів. Успішна професійна взаємодія з медіа складається з відповідних *медіакомпетентностей* педагога вищої школи: виявляти маніпулятивний контент медіа; здійснювати аргументований критичний огляд аудіовізуальної та друкованої інформації; застосовувати раціональні методи пошуку, відбору, систематизації та використання аудіовізуальної та друкованої інформації; здійснювати перевірку та класифікацію джерел інформації; аналізувати явища і процеси в соціально-економічному житті суспільства в минулому та сучасному вимірах; у професійній діяльності використовувати комп'ютерні програми, соціальні мережі, навчальні ресурси глобальної мережі; поєднувати традиційні методи навчання з мультимедійними засобами подачі інформації, засобами масової інформації; розпізнавати гіперболізовані ознаки медіаповідомлень та пояснювати мету їх демонстрування; орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів масової інформації; розрізняти інформацію за рівнем впливу на особистість; збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з урахуванням пріоритетів професійної діяльності; самостійно створювати медіапроекти в галузі

професійної діяльності.

Висновки. Аналіз проблеми психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа у професійній діяльності показав, що в умовах інформаційного суспільства медіа-освітні технології стали інноваційним інструментом модернізації освіти і поліпшення її якості, фактором, що впливає на розвиток особистості. Як наслідок, актуалізувалася потреба у педагогах, здатних ефективно взаємодіяти з медіа у навчально-виховному процесі. Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволило виявити недостатню обґрунтованість теоре-

тичних основ психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа у професійній діяльності.

Аналіз понятійно-категоріального апарату психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа у професійній діяльності дозволив уточнити поняття: «психологічна готовність педагога вищої школи до використання медіа» та запропонувати модель психологічної готовності педагога вищої школи до використання медіа, яка складається з трьох компонентів: когнітивного, операційного та особистісного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балабанова К.Є. Використання соціальних мереж в професійній діяльності педагога / К.Є. Балабанова, Є.С. Вакарєв // Інформаційно-комунікаційні технології у професійній освіті молоді. Серія: Педагогіка. – 2013. – № 3. – С. 134-139. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/Home/Downloads/NZTNPU_ped_2013_3_27.pdf
2. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Мн.: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
4. Карамушка Л.М. Психологія управління: навч. посіб. / Л.М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 344 с.
5. Левитов И.Д. О психологических состояниях человека / И.Д. Левитов. – М.: Просвещение, 1964. – 334 с.
6. Медіаосвіта соціальних педагогів / Автори-укладачі: Г. Я. Майборода, М. М. Матвійчук. Навчально-методичний посібник. – Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І., 2014. – 90 с.
7. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
8. Рекомендации ИФЛА по медийной и информационной грамотности [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mcbs.ru/documents/4/299>.
9. Worsnop C. Screening images : ideas for media education. – Mississauga, Ontario: Wright Communications, 1999. – 180 p.

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Balabanova K.Y. Vy`kory`stannya social`ny`x merezh v profesijnij diyal`nosti pedagoga / K.Y. Balabanova, Y.S. Vakaryev // informacijno-komunikacijni tehnologiyi u profesijnij osviti molodi Naukovi zapu`sky`. Seriya: Pedagogika. – 2013. – # 3. – S. 134-139. [Elektronnyj resurs]. – Rezhy`m dostupu : file:///C:/Users/Home/Downloads/NZTNPU_ped_2013_3_27.pdf
2. D`yachenko M.Y. Psy`xology`chesky`e problemy gotovnosti` k deyatel`nosti` / M.Y. D`yachenko, L.A. Kandybovy`ch. – Mn.: Y`zd-vo BGU, 1976. – 176 s.
3. Y`l`y`n E.P. Moty`vacy`ya y` moty`vy / E.P. Y`l`y`n. – SPb.: Py`ter, 2000. – 512 s.
4. Karamushka L.M. Psy`xologiya upravlinnya: navch. posib. / L.M. Karamushka. – K.: Milenium, 2003. – 344 s.
5. Levy`tov Y`.D. O psy`xology`chesky`x sostoyany`yax cheloveka / Y`.D. Levy`tov. – M.: Prosveshheny`e, 1964. – 334 s.
6. Mediaosvita social`ny`x pedagogiv / Avtory`-ukladachi: G. Ya. Majboroda, M. M. Matvijchuk. Navchal`no-metody`chny`j posibny`k. – Cherkasy: FOP Gordiyenko Ye. I., 2014. – 90 s.
7. Mediaosvita ta mediagramotnist`: pidruchny`k / Red.-upor. V.F. Ivanov, O.V. Voloshenyuk; za naukovoju redakciyeju V. V. Rizuna. – Ky`yiv: Centr vil`noyi presy, 2012. – 352 s.
8. Rekomendacy`y` Y`FLA po medy`jnoy`y` y`nformacy`onnoj gramotnosti` [Elektronnyj resurs]. – Rezhy`m dostupa : <http://www.mcbs.ru/documents/4/299>.
9. Worsnop C. Screening images : ideas for media education. – Mississauga, Ontario : Wright Communications, 1999. – 180 r.